

Π. Γ. Μιχαηλίδης, "Εξέλιξη των Παιδαγωγικών Τμημάτων", Πανελλήνιο Συμπόσιο "Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης- παρόν και μέλλον", Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη 11-13 Μαΐου 1990, πρακτικά σ.49-53.

Εξέλιξη των Παιδαγωγικών Τμημάτων

Π. Γ. Μιχαηλίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης

1.-Εισαγωγή. Η μετάβαση από τον αμφιλεγόμενο κολλυβοδάσκαλο στον απόφοιτο του σκολαρχείου, στο διδασκαλείο και στη Παιδαγωγική Ακαδημία είναι γνωστή σε γενικές γραμμές. Οι προηγούμενες αυτές μεταβάσεις είχαν άμεση επίπτωση κάθε φορά στην αναβάθμιση της πρώτης εκπαίδευσης των ελληνοπαίδων και έμμεση συνεισφορά στην ανύψωση του γενικού επιπέδου της ελληνικής εκπαίδευσης.

Τελευταία εξέλιξη αποτελεί η ίδρυση, με το Π.Δ. 320/83, των Παιδαγωγικών Τμημάτων, τα οποία δέχτηκαν τους πρώτους φοιτητές τη χρονιά 1984-85. Η ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων αντανάκλα την ωριμότητα του αιτήματος για αυτόνομες Πανεπιστημιακές σπουδές στις Επιστήμες της Αγωγής, υποδηλώνει όμως και βούληση για αναβάθμιση της Εκπαίδευσης, ιδιαίτερα της πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και παρέχει τη δυνατότητα για μια ευρύτερη παρέμβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Στα επόμενα αναφέρω επιγραμματικά ορισμένα σημεία από τη μέχρι τώρα πορεία των Παιδαγωγικών Τμημάτων, τη τωρινή τους κατάσταση και κάποιες προοπτικές για αυτά.

2.-Συνοπτικός απολογισμός. Σχεδόν αμέσως μετά την ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων έγινε και εισαγωγή φοιτητών με αποτέλεσμα την επιτάχυνση, ίσως, κάποιων διαδικασιών, δημιούργησε όμως και προβλήματα, οι συνέπειες των οποίων εξακολουθούν να υπάρχουν. Αναφέρω ενδεικτικά:

*το μικρό χρονικό διάστημα από την ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων μέχρι την εισαγωγή των πρώτων φοιτητών σε αυτά επέβαλε αποδοχή προγραμμάτων σπουδών, που δεν ήταν τα καλύτερα δυνατά από άποψη εκσυγχρονισμού και εσωτερικής δομής και συνάφειας.

*η μη ύπαρξη Δ.Ε.Π. είχε ως αποτέλεσμα, ιδιαίτερα στα Παιδαγωγικά Τμήματα της επαρχίας, την μάλλον αποσπασματική κάλυψη του προγράμματος σπουδών και την καθυστέρηση στην ανάπτυξη υποδομής και ανθρώπινου δυναμικού. Η αυτοθυσία ορισμένων μελών του πρώτου διδακτικού προσωπικού, επέτρεψε την ανεκτή λειτουργία τους.

*η έλλειψη κτιριακών εγκαταστάσεων για πολλά τμήματα όξυνε περισσότερο ένα πρόβλημα που υπήρχε. Σε μερικές περιπτώσεις υπήρξε και αφορμή τριβών μεταξύ των νέων αυτών τμημάτων και άλλων αρχαιοτέρων.

*η έλλειψη υποδομής εξακολουθεί και δημιουργεί προβλήματα ιδιαίτερα στην εργαστηριακή άσκηση των φοιτητών σε ορισμένες περιοχές του προγράμματος σπουδών (π.χ. Φυσικές Επιστήμες, σύγχρονη Εκπαιδευτική Τεχνολογία, Πληροφορική). Η προσφυγή στις υπηρεσίες άλλων τμημάτων, όπου αυτό είναι δυνατό, περιορίζει μόνο το πρόβλημα.

*ο μεγάλος σχετικά με το προσωπικό αριθμός φοιτητών σε συνδυασμό με την έλλειψη υποδομής έχει επίπτωση στο επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Αυτό αποτελεί σημαντικό πρόβλημα και για την πρακτική άσκηση των φοιτητών και επιτείνεται από την έλλειψη πειραματικών σχολείων με αποδοτική λειτουργία.

*οι δυσχέρειες που προκαλούνται στη λειτουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων από την πλήρη σχεδόν έλλειψη διοικητικού και τεχνικού προσωπικού είναι προφανείς. Απόφοιτοι Παιδαγωγικών Ακαδημιών, οι οποίοι θα ήσαν κατάλληλοι για επικουρικό έργο, ιδιαίτερα στην πρακτική άσκηση, μπορούν να το κάνουν μόνο με ετήσιες αποσπάσεις από την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, κάτι που δεν είναι ο προσφορότερος και πιο αποτελεσματικός τρόπος. Επίσης το διδακτικό προσωπικό των σχολείων που διατίθενται για την πρακτική άσκηση των φοιτητών δεν είναι πάντοτε το πιο κατάλληλο από άποψη ικανοτήτων ή συνεργασίας.

*προβλήματα οργανωτικά, διοικητικά και λειτουργικά των Παιδαγωγικών Τμημάτων αντιμετωπίστηκαν πιο εύκολα ή πιο δύσκολα ανάλογα με τη στάση (κατανόηση, αδιαφορία ή και υπονόμευση) που έδειξαν τα άλλα μέλη της Πανεπιστημιακής Κοινότητας. Για κάποια τμήματα υπήρξε προστατευτισμός μέχρι κηδεμονίας, από άλλα μέλη της Πανεπιστημιακής Κοινότητας. Αυτό βοήθησε στην γρήγορη επίλυση των αρχικών προβλημάτων, η συνέχιση όμως της στάσης αυτής

εμποδίζει την ομαλή ανάπτυξη Πανεπιστημιακού τμήματος με αυτοδύναμη ερευνητική, διδακτική και διοικητική λειτουργία.

*πολλά προβλήματα, οργανωτικού χαρακτήρα κυρίως, ίσως να είχαν επιλυθεί καλύτερα αν τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και αυτά των Νηπιαγωγών είχαν δημιουργηθεί όχι ως ανεξάρτητα και αυτοτελή αλλά με κάποια κοινή οργάνωση.

*η ακολουθούμενη πρακτική της δημιουργίας Τμημάτων αποκομμένων από την καθημερινή ζωή και λειτουργία της Πανεπιστημιακής Κοινότητας, η οποία εφαρμόστηκε και στη δημιουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων, δημιουργεί νέα προβλήματα και πολλαπλασιάζει τα προηγούμενα. Οι εθνικοί και άλλοι λόγοι που προβάλλονται θα μπορούσαν να εξυπηρετηθούν πιο αποτελεσματικά με άλλους τρόπους, π.χ. με την ίδρυση Ινστιτούτων εφαρμοσμένης επιστήμης.

3.-Τωρινή κατάσταση. Τα Παιδαγωγικά Τμήματα υπάρχουν, λειτουργούν και παράγουν αποφοίτους ενώ έχουν αρχίσει να λειτουργούν και προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Σήμερα λειτουργούν Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών στα Πανεπιστήμια Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Πατρών, Θράκης (στην Αλεξανδρούπολη), Κρήτης (στο Ρέθυμνο), Αιγαίου (στη Ρόδο), Θεσσαλίας (στο Βόλο). Τον Σεπτέμβριο πρόκειται να εισαχθούν φοιτητές και στη Φλώρινα στο εκεί Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Τον Ιούνιο θα υπάρξουν για τρίτη χρονιά απόφοιτοι τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης. Αρκετά τμήματα, ιδίως των Νηπιαγωγών, δεν έχουν ακόμα πλήρη κύκλο σπουδών και αποφοίτους.

Σε όλα τα τμήματα υπάρχουν σημαντικά κενά σε διδακτικό προσωπικό, τα οποία καλύπτονται μερικά με προσωρινές συμβάσεις ή αναθέσεις. Ο αριθμός διορισμένων ή υπό διορισμό μελών Δ.Ε.Π. κυμαίνεται από είκοσι, στα περισσότερα ανεπτυγμένα τμήματα, μέχρι κανένα.

Η αξιολόγηση της μέχρι τώρα πορείας και λειτουργίας των Παιδαγωγικών Τμημάτων είναι χρήσιμη, ιδιαίτερα για τον καθορισμό της πάρα πέρα εξέλιξης τους. Η υποκειμενική αντίληψη που έχω σχηματίσει από επαφές με συναδέλφους και άλλων τμημάτων είναι πως τα Παιδαγωγικά Τμήματα βρίσκονται περίπου στα ίδια ή και καλύτερα μέσα επίπεδα λειτουργίας των άλλων αρχαιότερων τμημάτων. Υπάρχουν όμως μεγάλες ανισότητες τόσο μεταξύ διαφορετικών τμημάτων όσο και στο επίπεδο κάλυψης επί μέρους περιοχών του προγράμματος σπουδών ενός τμήματος. Η κατάσταση μπορούσε να ήταν καλύτερη. Μπορεί όμως να χαρακτηριστεί επαρκής με τάση βελτίωσης (αν λυθεί ικανοποιητικά το πρόβλημα που προκύπτει με την εξομοίωση των πτυχίων των αποφοίτων από τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες).

Η επαρκής κατά τη γνώμη μου λειτουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων, παρά τα προβλήματα που υπήρξαν και υπάρχουν, οφείλεται στη βούληση της Πολιτείας και μελών της Πανεπιστημιακής Κοινότητας για αυτόνομες Παιδαγωγικές σπουδές Πανεπιστημιακού επιπέδου. Υλοποιήθηκε με τον μόχθο των μελών του διδακτικού προσωπικού των τμημάτων αυτών, ιδιαίτερα των πρώτων μελών. Η εργασία των πρώτων εκλεκτορικών σωμάτων υπήρξε επίσης καθοριστική.

Τα προηγούμενα προβλήματα, αν δεν αντιμετωπιστούν έγκαιρα, σε συνδυασμό και με την παρατηρούμενη έλλειψη ικανού προσωπικού ειδικευμένου στις Επιστήμες της Αγωγής, μπορούν να οδηγήσουν σε υποβάθμιση των Παιδαγωγικών Σπουδών στη χώρα μας, και, κατά συνέπεια στην πλήρη χρεοκοπία του Εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Ο κίνδυνος αυτός μπορεί και πρέπει να αποτραπεί.

4.-Προοπτικές. Σύμφωνα με τη νομοθεσία (Π.Δ.320/83), τα Παιδαγωγικά Τμήματα έχουν ως αποστολή:

*να καλλιεργούν και να προάγουν τις Παιδαγωγικές Επιστήμες με την ακαδημαϊκή και εφαρμοσμένη έρευνα και διδασκαλία.

*να παρέχουν στους πτυχιούχους τους τα απαραίτητα εφόδια που θα διασφαλίζουν την άρτια κατάρτιση τους για την επιστημονική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

*να συμβάλλουν στην εξύψωση του επιπέδου και στην κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της Εκπαίδευσης για ζητήματα Παιδαγωγικής

*να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση και επίλυση Παιδαγωγικών προβλημάτων εν γένει.

Στα ανωτέρω πλαίσια, τα Παιδαγωγικά Τμήματα εκπαιδεύουν το διδακτικό προσωπικό της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Πρόσφατα τους ανετέθη και η "εξομοίωση" των πτυχίων των αποφοίτων των Παιδαγωγικών Ακαδημιών.

Η επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σαφώς εμπίπτει στις αρμοδιότητες των Παιδαγωγικών Τμημάτων, όταν και αν οι δυνατότητες των το επιτρέψουν.

Τα Παιδαγωγικά Τμήματα θα μπορούσαν επίσης να προσφέρουν πολλά και στην καλύτερη οργάνωση και λειτουργία της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με την επισήμανση αδυναμιών και την υπόδειξη περισσότερο πρόσφορων τρόπων διδασκαλίας.

Η επιστημονική έρευνα και διδασκαλία συνδέεται με μεταπτυχιακές σπουδές και χρειάζεται μια "κρίσιμη μάζα", έναν ελάχιστο αριθμό, επιστημονικού δυναμικού. Η συχνή επικοινωνία με άλλους ερευνητές δημιουργεί πρόσφορες συνθήκες για την ανάπτυξη υψηλής στάθμης επιστημονικής έρευνας. Με τις υπάρχουσες συνθήκες, οι οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές με ικανοποιητικό επίπεδο απαιτούν προσήλωση και επιμονή από το διδακτικό προσωπικό και απορροφούν μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων του.

Ο διαχωρισμός σε Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών και σε Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης, αν και κατανοητός με τις τωρινές συνθήκες, δεν είναι, ίσως, ο πιο κατάλληλος από άποψη λειτουργικότητας. Με τη λογική του διαχωρισμού αυτού θα έπρεπε να υπάρχουν για το Γυμνάσιο και το Λύκειο ιδιαίτερα Παιδαγωγικά Τμήματα με επιπλέον ειδικότητες κατά επιστημονικό κλάδο.

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα του δημοτικού καλείται να διδάξει όλα τα αντικείμενα. Με το υπάρχον πλαίσιο (Ν.1565/85" για τη δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης), παρέχεται η δυνατότητα στα πολυδύναμα σχολεία, να υπάρξει, για τις τελευταίες τάξεις, κατανομή μαθημάτων κατά επιστημονικό κλάδο, μεταξύ του διδακτικού προσωπικού. Αυτό έχει προβλεφθεί επίσης και στο πρόγραμμα σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης, με τη μορφή άτυπης ειδίκευσης μέσω ελεύθερα επιλεγόμενων μαθημάτων του προγράμματος σπουδών. Για την ώρα, οι προηγούμενες δυνατότητες, παραμένουν δυνατότητες και, πάντως, δεν αναιρούν το γεγονός πως ο δάσκαλος ή η δασκάλα του Δημοτικού πρέπει να είναι ικανοί να διδάξουν όλα τα μαθήματα, και Θρησκευτικά, και Ελληνικά, και Ιστορία, και Μαθηματικά, και Φυσικές Επιστήμες, και... και. Το να υπάρχει ένας δάσκαλος/δασκάλα κατά τάξη παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα, ιδιαίτερα για τις μικρότερες ηλικίες. Όμως το αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού, ιδιαίτερα για τις Φυσικές Επιστήμες και για τα Μαθηματικά θέτει αυξημένες απαιτήσεις στο δάσκαλο/ στη δασκάλα. Τα μαθήματα της Φυσικής Αγωγής, της Μουσικής και του χορού, όπως και των ξένων γλωσσών άρχισαν να διδάσκονται από ειδικευμένο προσωπικό.

Ο αριθμός των φοιτητών στα Παιδαγωγικά Τμήματα αν δεν αυξηθεί, θα παραμείνει στα ίδια υψηλά σημερινά επίπεδα. Με την πολυμέρεια των γνωστικών αντικειμένων και την εφαρμοσμένη χροιά, τα οποία η σωστή κατάρτιση των μελλοντικών δασκάλων επιβάλλει στο πρόγραμμα σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων, απαιτείται μεγάλος αριθμός μελών Δ.Ε.Π. και στις Επιστήμες της Αγωγής αλλά και σε άλλες ειδικότητες. Ακόμη και αν υποτεθεί πως υπάρχει το κατάλληλο δυναμικό, είναι απίθανο να δημιουργηθούν, προκηρυχτούν και πληρωθούν οι απαιτούμενες θέσεις σύντομα.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των προηγούμενων θεμάτων νομίζω πως επιβάλλει αναθεώρηση και προσαρμογή στην οργάνωση των Παιδαγωγικών Σπουδών. Βασικοί άξονες μιας τέτοιας αναθεώρησης είναι:

- 1.-Ένταξη των Παιδαγωγικών τμημάτων σε Σχολές, κατά προτίμηση Παιδαγωγικές Σχολές.**
Αυτό μπορεί να γίνει άμεσα. Με τη σημερινή οργάνωση των Α.Ε.Ι., η ένταξη σε Σχολές θα επιφέρει μια μείωση στη συνολική εκπροσώπηση των τμημάτων στη Σύγκλητο, όμως:
 - *θα προσδώσει ονομασία που επάγει αίσθημα κύρους σε σημαντική μερίδα της κοινωνίας
 - *θα βοηθήσει στον συντονισμό των δραστηριοτήτων και την πιο αποτελεσματική χρησιμοποίηση κτιρίων, υποδομής και ανθρώπινου δυναμικού μεταξύ των τμημάτων
 - *θα προετοιμάσει την ενιαιοποίηση των Παιδαγωγικών Σπουδών.
 - 2.-Λειτουργία Μεταπτυχιακών Σπουδών** ώστε και υψηλό επίπεδο προπτυχιακών σπουδών να διατηρείται και το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό να δημιουργείται. Η λειτουργία Μεταπτυχιακών Σπουδών απαιτεί σοβαρή προετοιμασία, μεγάλη υποδομή και υψηλό ανθρώπινο δυναμικό ώστε να διασφαλιστεί επίπεδο σπουδών υψηλής στάθμης. Δεν προβλέπεται να υπάρξει στο άμεσο μέλλον παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις. Γιαυτό η συνεργασία μεταξύ διαφορετικών τμημάτων επιβάλλεται.
 - 3.-Η δημιουργία ενός ή δύο Ινστιτούτων Παιδαγωγικής,** στα οποία θα έχουν πρόσβαση οι ερευνητές όλων των Παιδαγωγικών Τμημάτων. Τα Ινστιτούτα αυτά θα μπορούν να χρησιμεύσουν ως πόλος έλξης ελλήνων ερευνητών της διασποράς, ως τόποι συνεργασίας ερευνητών από διάφορα τμήματα και ως κόμβοι επικοινωνίας με ερευνητές του εξωτερικού. Θα μπορούν επίσης να εξασφαλίσουν την απαραίτητη υποδομή και χρηματοδότηση για την υποστήριξη μεταπτυχιακών σπουδών.
 - 4.-Το πρόγραμμα σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων** θα πρέπει να προσανατολιστεί προς τις Παιδαγωγικές Σπουδές. Οι ανάγκες της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε διδακτικό προσωπικό θα πρέπει να καλύπτονται είτε με ειδικά διατμηματικά ή διασχολικά προγράμματα (Ν.1268/82 αρθρ.24 παρ. 12) είτε με μεταπτυχιακά πιστοποιητικά εκπαίδευσης (από τα Παιδαγωγικά Τμήματα για αποφοίτους άλλων τμημάτων) ή ειδικότητας (για αποφοίτους των Παιδαγωγικών Τμημάτων). Το μέτρο αυτό θα χρειαστεί χρόνο για να γίνει αποδεκτό και να εφαρμοστεί, νομίζω όμως ότι είναι σωστό και πρέπει να προωθείται.
 - 5.-Η αντιμετώπιση των αυξημένων αναγκών για εκπαίδευση και για επιμόρφωση στις Παιδαγωγικές Επιστήμες** επιβάλλει την εισαγωγή νέων πιο αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας. Η χρήση τεχνικών τηλεεκπαίδευσης (Fernstudium, Distance education) παρουσιάζει στο σημείο αυτό αρκετά πλεονεκτήματα. Η καταλληλότητα της και για Πανεπιστημιακές σπουδές δεν αμφισβητείται πια. Επιτρέπει την εκπαίδευση μεγάλου αριθμού φοιτητών με πρόγραμμα προσαρμοσμένο στο ρυθμό και εν μέρει και στις ικανότητες κάθε φοιτητή. Αντιμετωπίζει την έλλειψη κτιρίων. Μπορεί να χρησιμοποιήσει την υποδομή και τον εξοπλισμό που υπάρχει κατανεμημένος στα σχολεία. Το δίκτυο ανθρώπων που θα υπάρχει για τη λειτουργία της θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως εκπαιδευτικοί σύμβουλοι για το διδακτικό προσωπικό των σχολείων. Θα μπορεί να γίνει επιμερισμός εργασίας κατά τμήμα ώστε όλα τα τμήματα και ιδιαίτερα τα λιγότερο ανεπτυγμένα να επωφελούνται. Μπορεί να εξασφαλίσει κοινό επίπεδο σπουδών, το οποίο, επειδή θα είναι ανοικτό για αξιολόγηση και κριτική, θα πρέπει να είναι υψηλό. Η λύση αυτή απαιτεί συστηματική προεργασία και δοκιμαστική εφαρμογή για την επισήμανση οργανωτικών αδυναμιών.
 - 6.-Τα πειραματικά σχολεία** είναι βασικό στοιχείο για τη λειτουργία και στήριξη των Παιδαγωγικών Τμημάτων. Μπορούν και πρέπει να δημιουργηθούν άμεσα, όπου δεν υπάρχουν.
- Για τη προώθηση των ανωτέρω ή όποιων άλλων μέτρων κρίνονται απαραίτητα για τη βελτίωση της λειτουργίας των Παιδαγωγικών Τμημάτων καθώς και για τη ενίσχυση της συνεργασίας θα ήταν χρήσιμη μια εταιρεία που θα περιλαμβάνει όλα τα μέλη του διδακτικού προσωπικού των Παιδαγωγικών Τμημάτων.